

SUVREMENA MISAO — IZAZOV VJERI

Dr. Ante KUSIĆ, *Suvremena misao — izazov vjeri*, Duvno, 1982, str. 180

A. J. Matanić

Ova nova knjiga Ante Kusića nadovezuje se na prethodnu njegovu knjigu *Filozofski pristupi Bogu* (Split, 1980), a njezinih 7 glavnih tema već je djelomično objavljeno u raznim stranim i domaćim publikacijama, dok su samo neke po prvi put u njoj objavljene. Glavna je teza knjige izražena u njezinu naslovu: suvremena filozofsko-bogoslovska misao izazov je vjeri. A o kojoj se napose »misli« radi autor tumači na str. 19, kad kaže: »Mi ćemo se u daljnjem raspravljanju o ateističkoj 'vjeri u čovjeka' zaustaviti uglavnom na suvremenom marksističkom i egzistencijalističkom ateizmu, jer ta dva suvremena idejna pravca, jedan s gledišta 'Društvo', drugi s gledišta 'Pojedinač', najjasnije zacrtavaju idejnu širinu ateističke 'vjere u čovjeka' kao nadomjestka za vjeru u Boga. Prema tim pravcima, kao i ostalim usputno, govorit ćemo dijaloško-kritički s gledišta kršćanstva, u uvjerenju da je 'in medio virtus'. Ili — ovdje: u mnogočemu istina je 'po sredini'.«

Knjiga dra Krsića ima dva simetrična i podjednaka dijela: prvi je radije negativno-kritičke naravi, iako ima i vrlo konstruktivnih stranica, dok je drugi, radije, pozitivno-kritičke naravi. Glavne su teme obaju dijelova slijedeće: *Kršćanstvo i duhovna* (tj. misaona) *situacija našeg vremena*, *Ateistička »vjera u čovjeka« i kršćanstvo*, *Antropologiziranje »vjere«*, *Ateizam i Crkva — u današnje vrijeme*, *Teološka »znakovitost« granica prirodoslovne znanosti*, *Filozofija dijaloga u nadahnućima vjere* i, konačno, *Doživljajnost* (tj. iskustvenost) *vjere*.

Kusić zastupa neke »teze«, koje čine suštinu njegove knjige, a te su slijedeće: prauzrok suvremene vjersko-čudoredne krize stoji u umu, u misli, u načelima, dok praksa-život ovisi o načelima; ako se ta načela ne poznaju i ne priznaju, ili ako su pogrešna, onda je i praksa pogrešna; zato naš autor naglašava potrebu ispravne spoznaje i misli, da se može ispravno djelovati; autor priznaje i potrebu prakse ili ortopraksije, kako je on naziva i daje joj veliku »prozelitsku« vrijednost (v. naročito zadnje poglavlje). Iz tih autorovih teza-pozicija proizlaze mnoge djelotvorne posljedice: ne možemo uvijek suditi neku vjeru prema vladanju onih koji samo govore da je imaju; ne možemo suditi cjeline, ako imamo u vidu samo dio ili djelić; ne možemo imati ortopraksiju, ako nemamo ortodoksije.

Iako je Kusić profesionalni filozof, on se u izlaganju rado i često služi bogoslovijom i bogoslovcima, a osobito suvremenim crkvenim učiteljstvom. On zna sve lijepo i korisno složiti, zato su njegove stranice neobično kritički jake i bogate sadržajem. On se tako potvrđuje kao »kršćanski filozof« u najzdravijem smislu ovoga izraza.

S naše pak strane, pošto smo se upoznali s ovom najnovijom knjigom dra Kusića, želimo izraziti nekoliko upita:

a) Slažemo se s tezom o umnom ili misaonom prauzroku naše vjersko-čudoredne krize. Autor u tom pogledu s pravom navodi i Jacquesa Maritaina, a moglo bi se navesti još drugih dokaza ili autoriteta. No čini se da i volja ima ovdje veliku ulogu, što bi trebalo više naglasiti. Poznato je da je papa Pavao VI. definirao vjeru kao »prianjanje cijelog ljudskog bića objavljenim istinama«. To naglašavanje »cijelog ljudskog bića« u definiciji Pape Montinija potječe od Gabrijele Marcela, zaslužnog predstavnika kršćanskog egzistencijalizma, koji je u knjizi našega Kusića ostao nekako u pozadini.

b) Što se tiče učenja o filozofskoj metafizičkoj religije Kusićevo je učenje vrlo srodno s učenjem prof. Vilhelma Keilbacha, a začudo ovaj zaslužni i nedavno

preminuli učenjak nije uopće spomenut u Kusićevoj knjizi. Navodimo napose Keilbachovu knjigu *Religion und Religionen* (Schöningh-Verlag 1976).

c) Zapazismo da se dru Kusiću dopadaju riječ i pojam »preispitivanje«. No često se puta u njega radi o »ispravljanju« (talij. *raddrizzamento*), kao kad tumači pojmove: otuđenje, humanizam, agnosticizam, sloboda, i druge koji u marksizmu i kršćanstvu jednako zvuče, ali nisu sadržajno isti. A takvo ispravljanje i preispitivanje danas su vrlo potrebni. — Hvala dru Kusiću!

ESHATOLOGIJA

Ivan Devčić

Josip Kribl, *Eshatologija (Smrt-besmrtnost, pakao-čistilište-raj — s onu stranu dobra i zla) Nikolaja Berdjajeva*, Zagreb, 1982, str. 64.

Brojnim svojim radovima o Berdjajevu prof. dr. Josip Kribl dodao je i ovaj prikaz o eshatologiji ovog velikog ruskog filozofa. U tri poglavlja, naznačena već u podnaslovu, prikazana je i kritičkim bilješkama popraćena eshatologija odnosno eshatološka etika u Berdjajevu djelu *O naznanenii čeloveka — Opi paradoksalnoi etiki*, Pariz, 1931.

Najopširnije je poglavlje o smrti i besmrtnosti. Prema Berdjajevu smrt je najdublja i najvažnija činjenica života, jer bi život »bio besmislen kad ne bi postojao konac, smrt preko koje se ulazi u sadržajni život« (11). U tom smislu smrt je pozitivna. Ali s druge strane ona je također zlo i izvor svakog zla: »Svaki prekid dobra povezan je sa smrću...« (14). Iz te dvoznačnosti smrti proizlazi da se s jedne strane protiv nje trebamo boriti, a s druge je trebamo prihvatiti ukoliko nam omogućava ulaz u vječni život. Smrt izaziva u čovjeku užas i tjeskobu, koje socijalna svakidašnjica nastoji zatomiti i potisnuti. Užas i tjeskoba dolaze otud što kroz smrt prodire vječnost u vrijeme i sudi vremenu. Osim užasa i tjeskobe, čovjek pred smrću osjeća i animalni strah. Budući da je on osoba stvorena na sliku Božju, smrt je za nj tragična. Ta tragika se ne može riješiti rađanjem, tj. produženjem života rodu, a besplodna je i ideja besmrtnosti. Tragika smrti rješava se kršćanskim uskrsnućem, koje »ne naglašava samo pobjedu nad smrću kod čovjek već pobjedu nad čitavim materijalnim svijetom« (20). Vječni život se ne nadovezuje jednostavno na život prije smrti, nego je to život sasvim drugačije kvalitete, koji se već u vremenu može u dubini *trenutka* postići.

U nauci o paklu Berdjajev razlikuje objektivni i subjektivni vid. Ideja objektivnog pakla nespojiva je s Bogom. To »nije kršćansko gledanje, nego manihejsko« (34). No, pakao postoji kao subjektivno, psihološko, vremenito stanje, »koje čovjek proživljava uviđajući da je to on htio« (33). Proživljavanje vremenitih muka čini nam se beskrajnim te se odatle rodila ideja o vječnim mukama. Pakao je povezan s osobom i njezinom slobodom, kao čudoredni postulat čovjekova duha, a ne s Božjom pravednošću i kaznom. Objektivni pakao je stvorila pravda i odmazda »dobrih«, a ne Bog koji je ljubav. Ali stvaranje pakla za »zle« nije u skladu s Kristom koji je sišao u pakao da oslobodi one koji su u njemu, a ne da ih u njega utjera. I smrt i pakao su prema Berdjajevu antinomične stvarnosti. Stoga »mi ne možemo i nije nam potrebno graditi nikakvu racionalnu ontologiju pakla, ni oportunističku ni